

Мироненко Юрій Сергійович
студент 1-го курсу магістратури факультету цивільної
та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

НАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ЯК ЗАХІД ДЕРЖАВНОГО ВПЛВУ НА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Важливим принципом у господарському праві є свобода підприємницької діяльності, згідно якого підприємці можуть без обмежень самостійно здійснювати будь-яку підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Проте існують випадки, коли зазначений принцип обмежується державою з метою підтримання балансу публічних та приватних інтересів. Так, одним із прикладів обмеження принципу свободи підприємницької діяльності та одночасно інструментом державного регулювання є націоналізація [1].

У науковій літературі націоналізація визначається як примусове відчуження державою підприємств, установ та організацій, що здійснюється в публічних інтересах держави та суспільства.

Протягом 27 років з моменту проголошення незалежності України було внесено не один законопроект щодо правового закріплення інституту націоналізації, проте, як зазначає О.С. Харченко, більшість з них мали недоліки у формулюванні основних термінів та правових приписів щодо підстав та порядку проведення націоналізації. Останні законодавчі ініціативи були присвячені націоналізації окремих галузей господарства, зокрема банківських установ (законопроект №2365 від 12.03.2015) та популярних торгівельних мереж (законопроект №2689 від 21.04.2015), газорозподільчих мереж, підприємств з російським капіталом (законопроект №8340 від 08.05.2018), проте зазначені ініціативи так і не були підтримані більшістю народних депутатів. Станом на сьогодні націоналізація так і не закріплена в законодавстві України [5].

Варто відзначити, що питання націоналізації має досить дискусійний характер. В науковій літературі зазначається, що націоналізація може мати як оплатний (тобто відшкодування колишньому власнику вартості вилученого підприємства), так і безоплатний характер. Спірною є й правова природа зазначеного інституту. Так, О.М. Гуєв, О.І. Коновалов вважають, що

націоналізація не є санкцією за господарське правопорушення й повинна супроводжуватись компенсацією спричинених збитків. Схожа позиція нині існує й в міжнародній практиці, згідно якій націоналізація здійснюється з мотивів суспільної необхідності й на засадах компенсації понесених власником збитків. Відповідно, такий підхід розрізняє поняття конфіскації та націоналізації: перша має безоплатний характер та застосовується у разі вчинення правопорушення, тоді як націоналізація – компенсаційний й здійснюється з мотивів суспільної необхідності [3, 4].

Водночас, у законопроектах щодо націоналізації в Україні та національному інформаційному просторі переважає думка, згідно якої націоналізація може здійснюватись з мотивів суспільної необхідності, у тому числі у разі порушення суб'єктом господарювання господарського правопорядку.

Досить цікавим є проект Закону України «Про націоналізацію» №4505а від 14.08.2014, яким серед підстав проведення націоналізації передбачаються випадки, коли в приватній власності знаходиться містоутворююче або стратегічне підприємство; об'єкт права приватної власності знаходиться у незадовільному стані, що загрожує збереженню його цілісності, та створює небезпечні умови для здоров'я людей та довкілля; приватизація була здійснена з порушенням чинного законодавства, або ж за заниженою ціною, що є значно нижчою за ринкову; в разі порушення власником умов приватизації і гарантій щодо соціальних зобов'язань власника приватизованого підприємства; суттєве падіння рівня виробництва та якості продукції, або ж загального стану об'єкта права приватної власності, що загрожує його нормальному функціонуванню [2].

Коментуючи зазначені положення, слід відзначити, що суб'єкт законодавчої ініціативи досить некоректно сформулював умови, за яких може бути здійснена націоналізація, оскільки їх буквальный зміст є досить широким. Втім, у таких положеннях закладена й ідея застосування націоналізації як суспільно необхідного заходу державного регулювання економіки та відповідної санкції адміністративно-господарського характеру за порушення або загрозу порушення суб'єктом господарювання господарського законодавства. На це, зокрема, вказує те, що серед підстав зазначені випадки порушення господарського правопорядку, а націоналізація здійснюється уповноваженим органом державної влади.

Зазначена позиція в деякій мірі є вірною, оскільки у разі зловживання монопольним становищем суб'єкта господарювання, порушення екологічних стандартів, доведення до стану неплатоспроможності стратегічного підприємства (наприклад, у сфері газопостачання) або містоутворюючого підприємства виникає потреба у захисті публічних інтересів держави, адже перед державою постає задача збереження робочих місць, нормального функціонування галузі чи існування міста. У такому випадку з боку суб'єкта господарювання має місце порушення господарського правопорядку, а держава певним чином реагує на таке порушення, забезпечуючи баланс публічних та приватних інтересів та здійснюючи захист національних економічних інтересів.

На нашу думку, існує реальна потреба у правовому закріпленні інституту націоналізації, яка має полягати у примусовому відчуженні майна державою з мотивів суспільної необхідності у разі порушення господарського правопорядку. Таким чином, підставою націоналізації має бути наявність наступних юридичних фактів:

- суспільна необхідність збереження та діяльності зазначеного підприємства (стратегічне або містоутворююче підприємство, наявність великого трудового колективу);
- порушення суб'єктом господарювання, його власником чи уповноваженою особою господарського правопорядку, що є загрозою національній економічній безпеці.

За наявності зазначених обставин Кабінет Міністрів України має бути наділений правом прийняття рішення щодо націоналізації на безоплатній основі. Водночас, серед підстав націоналізації слід визначити також «загрозу порушення суб'єктом господарювання, його власником чи уповноваженою особою господарського правопорядку». У такому випадку націоналізація має здійснюватись за рішенням господарського суду та з відшкодуванням власнику понесених збитків.

На наше переконання, закріплення в законодавстві України інституту націоналізації позитивно позначиться на розвитку господарських відносин, стимулюватиме суб'єктів господарювання до дотримання господарського правопорядку та слугуватиме додатковою державною гарантією для забезпечення національної економічної безпеки.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
2. Проект Закону України №4505а «Про націоналізацію» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JG3H568A.html
3. Довгерт А.С., Кисіль В.І. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://pidruchniki.com/1056112756771/pravo/pitannya_natsionalizatsiyi_inozemnoyi_vlasnosti
4. Коновалов А.И. Проблемы правового регулирования национализацин имущества [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/v/problemy-pravovogo-regulirovaniya-natsionalizatsii-imuschestva>
5. Харченко О.С. До питання закріплення націоналізації у законодавстві України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2011_3/166.pdf
Науковий керівник: к.ю.н., доцент Згама А. О.

Нагорняк Анастасія Володимирівна

студентка 1-го курсу магістратури

факультету цивільної та господарської юстиції

Національного університету «Одеська юридична академія»

ДО ПИТАННЯ ВІЗНАННЯ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ЯК СПОЖИВАЧІВ ТОВАРІВ ТА ПОСЛУГ

На сьогоднішній день ринок товарів та послуг переповнений асортиментом, але, на жаль, деякі з них не відповідають відповідним стандартам якості визначених законом, або не відповідають вимогам споживача. Результатом таких ринкових відносин є значна кількість звернень як до управління захисту прав споживачів, так і до господарського суду.

Згідно з п. п. 22 ч. 1 ст. 1 Закону «Про захист прав споживачів» під споживачем розуміється фізична особа, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою